

рівників процесів і власників ресурсів дуже важлива, тому пошуку таких співробітників надається особлива увага.

Отже, при процесному підході до бізнесу і управління ним товари підприємства повинні проектуватися в погодженні з бізнес-процесами, які відбуваються на ньому. Найбільш важливими процесами є ті, які пов'язані безпосередньо з клієнтами. Межа, що розділяє товари і послуги, робиться прозорою. У контексті інжинірингу бізнесу зручніше розглядати товари і послуги як два різних види продукції, на чому ми і зосередимо свою увагу в подальших дослідженнях.

Література

1. **Белей А.И.** Принятие управленческих решений в условиях реинжиниринга. – Гомель: Учреждение образования, 2003. – С. 18-56.
 2. **Зиндер Е.З.** Бизнес-реинжиниринг и технологии системного проектирования. Учебное пособие. – М.: Центр Информационных Технологий, 1996 – ст. 168.
 3. **Ойхман Е.Г., Попов Э.В.** Реинжиниринг бизнеса: реинжиниринг организаций и информационные технологии. – М.: Финансы и статистика, 1997 – 386 с.
 4. **Davenport T.H.** Business Innovation, Reengineering Work through Information Technology. – Boston: Harvard Business School Press, 1993 – 86 с.
 5. **Hammer M. and Champy J.** Reengineering the Corporation: A Manifesto for Business Revolution. – N-Y: HarperCollins, 1993. – P. 17-23.
-

УДК 334.012.23:334.716

*Ст. викладач М.М. Якуба;
магістрант О.В. Григор'єва – УкрДІТУ*

ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ РИНКОВОЇ АКТИВНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Розглядається проблема удосконалення системи оцінки ринкової активності підприємства у контексті сталого розвитку. У якості домінуючого задекларовано про активний підхід щодо запобігання шкоди довкіллю.

*Senior teacher M.M. Yakuba;
master O.V. Grygoryeva – USUFWT*

Problems of industrial enterprises market activity assessment in the present-day economic situation

The problem of market activity appraisal system improvement in sustainable aspect is considered. In order to prevent the environmental damage as predominating the proactive approach is proposed.

Під *ринковою активністю підприємства* розуміють ефективне управління виробничо-господарською діяльністю із застосуванням новітніх ресурсо- і енергозберігаючих технологій та додержанням норм, що відповідають запитам ринку, в результаті яких підприємство забезпечується надійними і стабільними прибутками, а, в свою чергу, і зростанням суми дивідендів та збільшенням вартості власного капіталу за певний період.

Власники зацікавлені в прибутку на вкладений ними капітал для забезпечення діяльності підприємства і в тому, яка частка прибутку спрямову-

ватиметься на виплату дивідендів, а яка – на реінвестування у активи. Підприємство і власники також стурбовані тим впливом, який результати господарської діяльності підприємства здійснюють на ринкову вартість інвестицій.

Ринкова активність підприємства формує імідж про нього в уяві споживача і конкурента. Тому висока ринкова активність підприємства дозволяє йому завоювати нові ринки, і привернути до себе увагу більш широкого кола споживачів, інвесторів та ділових партнерів.

Керуючись основними ідеями і принципами, декларованими Конвенцією ООН з навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.), Україна заявила про свій намір перейти до сталого розвитку, за якого забезпечується збалансоване вирішення соціально-економічних завдань, проблем збереження сприятливого стану довкілля і природно-ресурсного потенціалу з метою задовольнити життєві потреби нинішнього і майбутніх поколінь.

Взаємозв'язок між функціями прибутку та традиційними показниками ринкової активності підприємства є очевидним, але серед останніх відсутні ті, котрі, на наш погляд, повинні відображати свідомий поступ нації у напрямі сталого розвитку. На рис. 1 представлено удосконалену систему взаємозв'язків, котра доповнена двома групами (пропонованих нами) показників. Таке доповнення є вкрай актуальним, оскільки не просто вводить додаткові показники ринкової активності, а відображає принципово інший підхід до оцінювання останньої. Цей підхід полягає у диференціації зусиль суб'єктів господарювання на *реактивну* (відому та поширену на сьогодні практику більш чи менш повного відшкодування заподіяних довкіллю збитків) та *проактивну* (практику запобігання можливої шкоди чи незворотних втрат довкілля) виробничу поведінку.

Основою сталого розвитку є паритетність відносин у тріаді людина – господарство – природа, що забезпечує перехід до такого способу взаємодії природи і суспільства, який характеризується як епоха ноосфери. На жаль, на сьогоднішній день людина, здійснюючи виробничо-господарську діяльність, негативно впливає на природу. Тому держава розробляє і впроваджує різноманітні програми з охорони довкілля. Безумовно, реалізація таких програм потребує фінансового забезпечення. Отже, говорячи про ринкову активність підприємства не можна не врахувати екологічний аспект його діяльності.

До основних показників ринкової активності підприємства належать:

- *реінвестований прибуток* характеризує величину реінвестованого прибутку, що лишається після виплати дивідендів;
- *дивіденди* характеризують, яка частка прибутку спрямовується на виплату власникам акцій;
- *чистий прибуток, що припадає на 1 акцію* визначається відношенням чистого прибутку (збитку) до середньорічної простої кількості акцій;
- *коефіцієнт реінвестування прибутку* показує, яку частину реінвестований прибуток займає в загальному обсязі прибутку;
- *коефіцієнт виплати дивідендів* характеризує, яку частку займають виплати дивідендів у чистому прибутку за аналізований період;
- *рентабельність статутного капіталу* характеризує величину одержаного прибутку у розрахунку на гривню статутного капіталу підприємства;

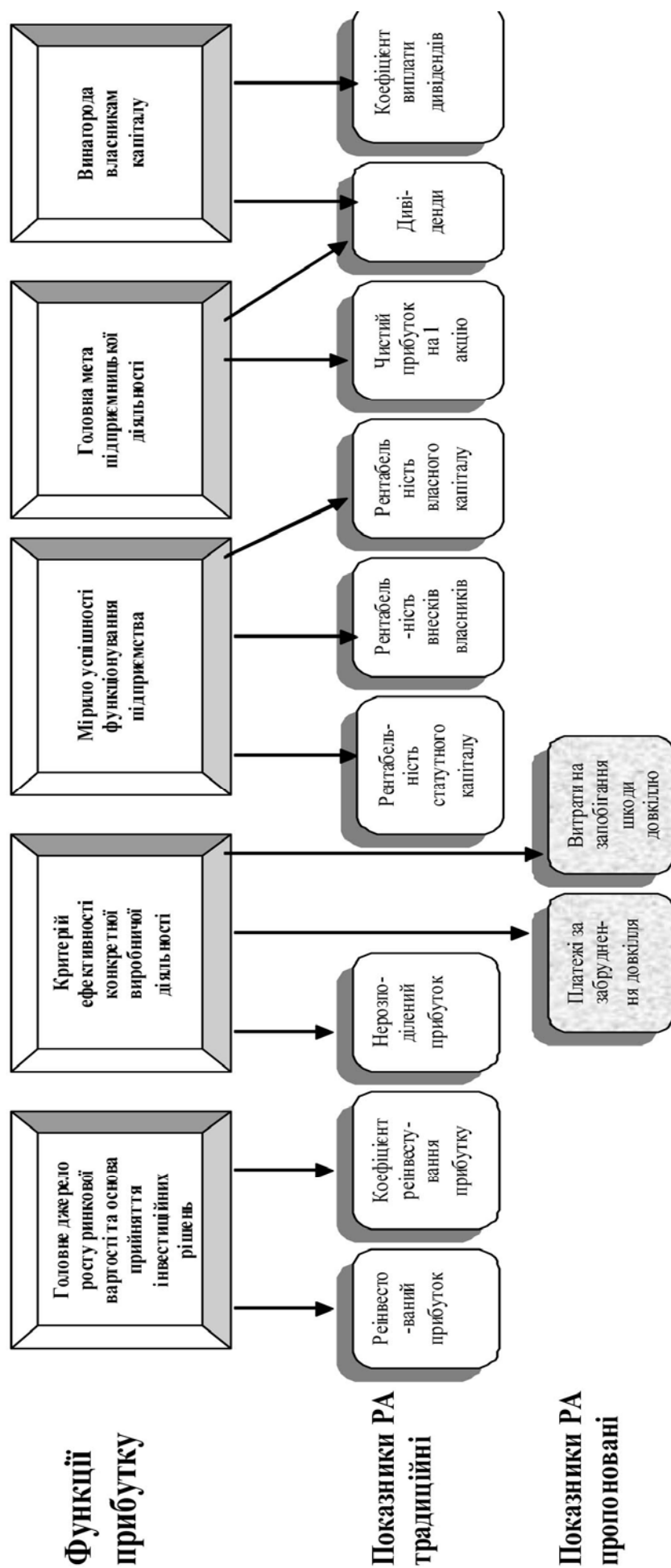

Рис. 1. Взаємозв'язки функцій прибутку з показниками ринкової активності (РА)

- *рентабельність внесків власників* характеризує величину одержаних дивідендів у розрахунку на гривню статутного капіталу підприємства;
- *рентабельність власного капіталу* характеризує величину одержаного прибутку в розрахунку на одну гривню капіталу власників підприємства.

Але, як уже зазначалось раніше, традиційні показники ринкової активності не враховують такого важливого аспекту діяльності підприємства як вплив на довкілля. Тому ми пропонуємо до показників ринкової активності зарахувати ще два показники, а саме: *платежі за забруднення довкілля та витрати на запобігання шкоді довкіллю*.

На сьогоднішній день, для власників підприємства важливим є не лише реінвестування прибутку, спрямованого на розширення виробництва, але й на його екологізацію. Під *екологізацією виробництва* слід розуміти сукупність методів і заходів, які дають змогу здійснювати випуск екологічно чистої продукції та запобігати виникненню шкоди, що може бути заподіяна навколишньому природному середовищу в результаті виробничо-господарської діяльності підприємства. Екологізація виробництва, перш за все, передбачає застосування новітніх екологічно безпечних технологій виробництва, очисних систем, фільтрів, використання екологічно чистої сировини та безвідходного виробництва.

Екологізація виробництва і продукції дасть змогу підприємству вийти на якісно новий рівень розвитку, розширити кола споживачів екологічно чистої продукції, завоювати нові ринки збуту.

Платежі за забруднення довкілля – це свого роду штрафи, які сплачує підприємство за шкоду, що наноситься навколишньому природному середовищу і людині в результаті його виробничо-господарської діяльності. З одного боку, добре, що держава законодавчо контролює забруднення довкілля підприємствами, але це явище само по собі вже є негативним. Досить часто оцінити розмір шкоди, нанесеної довкіллю, і відновити пошкоджені природні ресурси. А іноді це просто неможливо.

Сьогоднішній стан екології ставить перед нами жорсткий вибір: або людство сприятиме збереженню довкілля і природних ресурсів, або невдовзі само опиниться на межі вимирання!

Тому для підприємств пріоритетними повинні бути витрати, спрямовані на запобігання шкоди довкіллю.

Витрати на будівництво очисних споруд і закупівлю очисних систем і з соціальної точки зору (для суспільства, здоров'я людства), і з екологічної (для довкілля), і з економічної, оскільки в кінцевому підсумку витрати, пов'язані з екологізацією виробництва є набагато нижчими, ніж сумарні дисконтовані платежі за забруднення довкілля за відповідні роки діяльності підприємства.

На рис. 2 відображені взаємовпливи існуючих показників ринкової активності підприємства і запропонованих нами у даній роботі. Аналіз цього рисунку показує, що і платежі за забруднення і витрати на запобігання шкоди довкіллю понижують існуючі показники ринкової активності. Але особливістю витрат на запобігання шкоди довкіллю є те, що з часом вони сприятимуть підвищенню традиційних показників ринкової активності і одночасно ліквідують платежі за забруднення (оскільки це буде той рівень функціонування підприємства, коли довкілля зберігатиметься завдяки застосуванню "чистих" технологій).

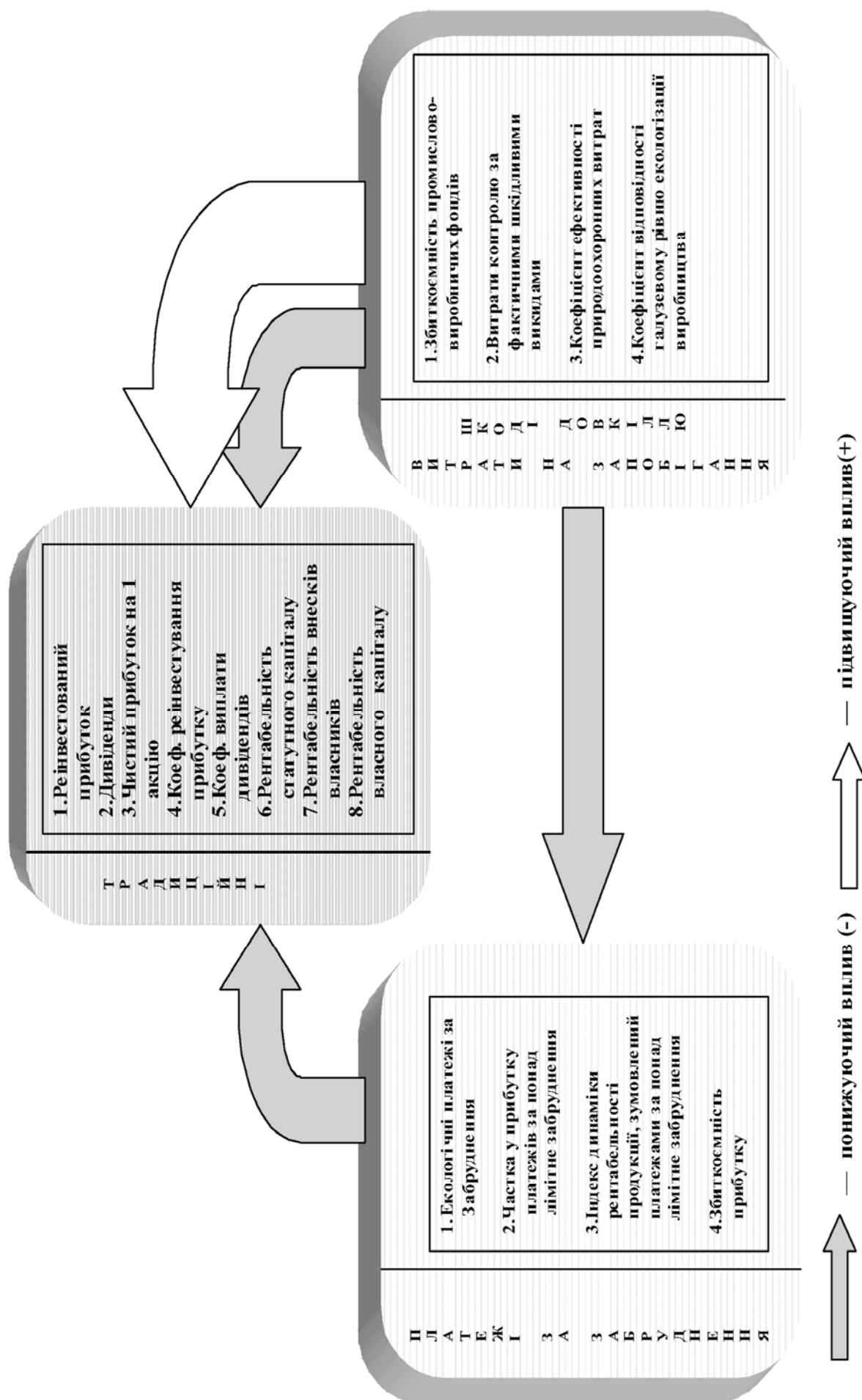

Рис. 2. Взаємовпливи показників ринкової активності підприємства

Література

1. Андреева Н.Н., Харчиков С.К. Экологоориентированные инвестиции в системе обеспечения ресурсно-экологической безопасности / НАН Украины, Институт рынка и экономико-экологических исследований. – Одесса, 2000. – С. 75-78.
2. Довідник з питань економіки та фінансування природокористування і природоохоронної діяльності: В. Шевчук, М. Пилипчик, Н. Карпенко, О. Кулик та ін. – К.: Геопринт, 2000. – 276 с.
3. Разговор о главном, или что мы знаем о стандартах ISO серии 9000 // БРУТТО: информационно-аналитический журнал. – 2001, №2. – С. 135-138.
4. Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз: Навч. посібник. – К.: ЦУЛ, 2002. – 236 с.

УДК 630*.003.5:349.412:332.25/26

Доц. П.Б. Попович, канд. с.-г. наук;
проф. П.І. Лакида, д-р с.-г. наук – НАУ

ПРО ДЕЯКІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЛІС

Розглянуто деякі обмеження суб'єктивного права власності в здійсненні окремих правомочностей власника, викликаних специфікою об'єкта власності – лісу. Показано специфічність земельної ділянки лісового фонду як нерухомості. Обґрунтовується висновок про необхідність окремого правового регулювання відносин власності на лісі.

*Doc. P.B. Popovych; prof. P.I. Lakyda – National Agrarian University***About some restrictions of the property right on a wood**

Some restrictions of the subjective property right in realization of separate competences of the proprietor caused by specificity of object of the property – woods are considered. Specificity of the ground area of wood fund as is shown the real estate. The conclusion about necessity of separate legal regulation of attitudes of the property on woods is proved.

Власність являє собою суспільний феномен, що супроводжує людину протягом всієї історії. У загальному розумінні категорія "власності" розкривається через категорії *привласнення* і *відчуження*. Сутність *відчуження* полягає у відокремленні людиною (колективом людей) предметів природи і продуктів суспільного виробництва, від усіх інших, а *привласнення* дає можливість індивіду ставитися до них як "до своїх, до власних". Оскільки людина споживає предмети природи не лише безпосередньо, але й перероблені в результаті праці, то справедливе твердження К. Маркса, що всяке виробництво є привласнення індивідом предметів природи в рамках певної форми суспільства і через неї [1].

У найбільш узагальненій формі *власність можна визначити як відносини між людьми з приводу привласнення матеріальних благ та встановлення влади над ними, належності їх конкретній особі*.

Коли говорять про використання предметів матеріального світу у виробництві, то вживається термін *власність*. Це – економічне розуміння власності. Коли говорять про суспільні відносини, що складаються між людьми з приводу предметів матеріального світу, то вживається термін *відносини власності*. Відносини власності майже цілком і повністю регулюються правом,

тому відносини власності стають *правом власності*. Це – юридичне розуміння власності.

Право власності розглядається в об'єктивному і суб'єктивному розумінні. *Право власності в об'єктивному розумінні* – це сукупність правових норм, які встановлюють і охороняють належність матеріальних благ конкретним суб'єктам, у тому числі визначають підстави та умови виникнення і припинення у них такого права щодо цих благ.

Такі правові норми у своїй сукупності утворюють відповідний *інститут права власності*. Під юридичним інститутом слід розуміти групу або певну сукупність правових норм (однієї або кількох галузей законодавства, спрямованих на врегулювання переважно однорідних суспільних відносин). Оскільки ці норми мають переважно цивільно-правове походження, то це дає достатньо підстав для визнання інституту права власності інститутом цивільного права [2].

Проте норми інституту права власності містяться як у цивільному законодавстві, так і в інших галузях законодавства (конституційному, земельному, підприємницькому, пенсійному, сімейному тощо). Б.О.Єрофєєв вважає інститут права власності комплексним (багатогалузевим) інститутом права та законодавства [3].

До інституту права власності належать норми, які, зокрема:

- встановлюють належність матеріальних благ власнику;
- встановлюють підстави та умови виникнення у суб'єктів права власності;
- визначають обсяг повноважень власника з володіння, користування та розпорядження матеріальними благами;
- встановлюють підстави та умови припинення права власності на належні суб'єктові матеріальні блага;
- встановлюють правові засоби захисту (охорони) прав власника.

Норми, що регулюють відносини власності, містяться у Конституції України (статті 3, 13, 14, 41, 41, 47, 56, 64), Земельному кодексі України (ЗК) (глави 14, 15, 16, 18-25, 37), Лісовому кодексі України (ЛК) (стаття 6, 9-17, глави 2-5, 10-12, 17, 22), Водному кодексі України (стаття 6 глава 9-13, 15, 16, 18, 19), Кодексі України про надра (статті 4, 51-53, 55, 57, 58, 64), Законах України "Про охорону навколишнього природного середовища" (стаття 4), "Про природно-заповідний фонд України" (стаття 4), Кримінальному кодексі України (розділ 6), Кодексі України про адміністративні правопорушення (глава 6) тощо [4-12].

Право власності у суб'єктивному значенні – це передбачене і гарантоване законом право конкретного суб'єкта-власника здійснювати правомочності щодо належного йому майна на свій розсуд і з будь-якою метою, якщо інше не передбачено законом. Таким чином, *суб'єктивне право власності*, як і будь-яке інше суб'єктивне право, *означає міру можливої поведінки уповноваженої особи (власника) щодо належного їй майна*.

Суб'єктивне право власності має *абсолютний характер*. Лише власникові може належати весь зміст права власності, всі правомочності, всі можливості поведінки щодо належного йому майна – все, що не заборонено законом. Лише власник може своєю волею передавати свої повноваження іншим осо-

бам. Суб'єктивне право власності має *виключний характер*. Власникові протистоїть необмежена і безпосередньо не визначена кількість осіб, яким забороняється порушувати таке суб'єктивне право та створювати перешкоди для його здійснення. Виключно власник має всі повноваження щодо свого майна.

Зміст права власності становлять правомочності власника з володіння, користування і розпорядження належною йому власністю. *Право володіння* означає юридично забезпечену можливість власнику мати майно у своєму віданні, у сфері свого фактичного господарського впливу. *Право користування* – це юридично закріплена можливість господарського використання майна та вилучення з нього корисних властивостей власником чи уповноваженими ним особами. *Право розпорядження* – це юридично закріплена можливість власника самостійно вирішувати долю майна шляхом його відчуження іншим особам, зміни його стану та призначення. Деякі з перелічених правомочностей можуть належати й іншим особам, які не є власниками даного майна. На відміну від цих осіб власник має *абсолютне, монопольне, виключне* право здійснювати всі правомочності у комплексі. Це право ґрунтується безпосередньо на законі й існує незалежно від волі та влади інших осіб.

Концепція радянського цивільного права полягала у виведенні з інституту права власності самостійного інституту права державної власності і визнавала за ним державно-правову, а не цивільно-правову природу [13]. Українське право пішло європейським шляхом визнання єдиного інституту права власності, що має цивільно правову природу. Всі суб'єкти права власності є рівними перед законом (п. 2 ст. 318 Цивільного кодексу України (ЦК)), учасниками цивільних відносин є: фізичні особи, юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права (ст. 2 ЦК) [14]. Цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників (ст. 1 п. 1. ЦК).

При неможливості дотримання принципів цивільного права, які містяться у ст. 3. ЦК, встановлюються обмеження права власності. За Конституцією України обмеження можуть встановлюватися лише законом (ст. 92). Власник може добровільно обмежувати своє право власності договором. Стосовно землі така можливість передбачена у ст. 98-101 ЗК "право земельних сервітутів" та ст. 110, 111 ЗК "обмеження прав на землю". У примусовому порядку право власності може бути обмежене судом (ст. 41 Конституції України, глава 16 ЗК). Всі обмеження встановлюються, виходячи з приватних інтересів інших людей, або виходячи з публічних інтересів.

Обмеження права власності можуть стосуватись суб'єктів цього права, об'єктного складу предметів, щодо яких склалися відносини власності, здійснення окремих повноважень права власності. Існує перелік майна яке не може перебувати у власності громадян або територіальних громад, щодо землі це норми ст.84 ЗК "Право власності на землю держави", щодо лісу – ст. 6 ЛК "Усі ліси в Україні є власністю держави" тощо. Заборона продажу зе-

мельної частки (паю) до 01.01.2005 р. є обмеженням правомочності розпорядження (п. 14 розділ 10 ЗК).

У дослідженні будуть розглянуті деякі обмеження суб'єктивного права власності у здійсненні окремих правомочностей власника, викликаних специфікою об'єкта власності – лісу.

Об'єктом права власності є речі – предмети матеріального світу, щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки (ст. 177 ЦК). Правова природа лісу розкривається через родові поняття земельної ділянки – частини земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами. Право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (грунтовий) шар, а також на *ліси і багаторічні насадження*, які на ній знаходяться (ст. 79 ЗК). Ліс є складовою частиною земельної ділянки. Вона є неподільною, визначеною індивідуальними ознаками, незамінною складною річчю та майном (ст. 186, 184, 188, 190 ЦК), предметом необмеженим у цивільному обороті, нерухомістю (ст. 178, 181 ЦК). Об'єктом власності на ліс є земельна ділянка, але до складу лісу, крім землі, входять рослинність, в якій домінують дерева та чагарники, тварини, мікроорганізми та інші природні компоненти, що у своєму розвитку біологічно взаємопов'язані, впливають один на одного і на навколишнє середовище (ст. 3 ЛК). Ліс – складний природний ресурс, з його складових окремо і їх сукупності можна отримати багато різних продуктів і послуг. Для спрощення будемо розглядати лише законодавчо визначені продукти і послуги, що їх можна отримати з лісу.

Із аналізу змісту ст. 7, 8, 48, 49, 50, 64 Лісового кодексу можна зробити висновок, що у порядку загального і спеціального використання з лісу отримуються такі продукти і корисності:

- деревина, заготовлена під час рубань головного користування; живиця;
- деревина, заготовлена під час рубок пов'язаних з веденням лісового господарства;
- другорядні лісові матеріали (пень, луб, кора, деревна зелень тощо);
- побічні лісові користування: заготівля сіна, випасання худоби, розміщення пасік, заготівля деревних соків, збирання і заготівля: дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин, технічної сировини, лісової підстилки, очерету;
- корисні властивості лісів – здатність зменшувати вплив негативних природних явищ, захищати ґрунти від ерозії, регулювати стік води, попереджувати забруднення навколишнього природного середовища і очищати його, сприяти оздоровленню населення та його естетичному вихованню.

Більшість продуктів і корисностей можливо отримувати з об'єкта права власності – земельної ділянки лісового фонду одночасно, проте деякі продукти і корисності несумісні між собою. Отримання одних перешкоджає отриманню інших. Яким саме продуктам і корисностям надавати перевагу – прерогатива власника, як правило, власник виходить із своїх інтересів, у першу чергу економічних. Власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд (ст. 319 ЦК).

За своєю правовою природою деревина, заготовлена під час рубань головного користування, живиця, деревина, заготовлена під час рубок,

пов'язаних з веденням лісового господарства, другорядні лісові матеріали (пень, луб, кора, деревна зелень тощо), сіно, деревні соки, дикорослі плоди, горіхи, гриби, ягоди, лікарські рослини, технічна сировина, лісова підстилка, очерет – суть рухомі, подільні, визначені родовими ознаками речі (ст. 179, 181, 183, 184). Вони є об'єктами права власності, предметами, не обмеженими в цивільному обороті (ст. 178 ЦК). Правомочності володіння, користування, розпорядження цими речами безперешкодно можуть належати одній особі – власнику одночасно. Власник своєю волею безперешкодно може передавати ці повноваження іншим особам.

Здатність лісу зменшувати вплив негативних природних явищ, захищати ґрунти від ерозії, регулювати стік води, попереджувати забруднення навколишнього природного середовища і очищати його, сприяти оздоровленню населення та його естетичному вихованню невіддільна від самого лісу, із знищенням лісу як сукупності землі, рослинності, в якій домінують дерева та чагарники, тварин, мікроорганізмів зникає і ця здатність.

Це є нематеріальні корисності лісу, права щодо цих корисностей не можна врегульовувати лише цивільним правом. Ліс захищає ґрунт від водної ерозії не лише тієї ділянки, де він росте, а й ґрунти на ділянках, що розташовані вище і нижче за водозбором. Користуються благами, що приносить власність не лише власник, а й сторонні особи. Власник не може своєю волею зробити так, щоб його власність не приносила блага іншим особам, щоб його ліс перестав захищати ґрунти сусідніх ділянок від ерозії. Відповідно і власники сусідніх ділянок не можуть не користуватися благами від чужої власності-лісу, не можуть ні відмовитись, ні припинити захист ґрунтів від ерозії на своїх земельних ділянках чужим лісом. Відсутній і факт передачі правомочності користування ґрунтозахисними властивостями лісу від власника до інших осіб, оскільки ніякого волевого акту не відбувається. Поширення захисних властивостей ділянки лісу на сусідні земельні ділянки і отримання благ від власності невідласниками відбувається поза волею як власника, так і інших осіб.

Порушується принцип цивільного права – свободи договору (п. 3 ст. 3 ЦК). Власник не може вимагати компенсації тому, що відсутня, по-перше, протиправна поведінка інших осіб, по-друге – неможливо визначити шкоду, завдану власникові тим, що інші особи користуються благами, які надає його власність цим особам. Проблема визначення збитків, завданих власнику лісу тим, що його ділянка лісу захищає ґрунти на інших ділянках, не вирішується у принципі.

Водночас визначити збитки, завдані ерозією ґрунту іншим ділянкам у разі знищення лісу на ділянці власника, досить легко. Але ж власник повинен мати право користуватися своєю ділянкою лісу шляхом отримання деревини в тому числі в результаті суцільної рубки.

Користуватися ділянкою лісу можна шляхом отримання плодів і доходів з неї (ст. 189 ЦК), в тому числі і у вигляді деревини, заготовленої під час суцільно-лісосічних рубок. Зрозуміло, на суцільному зрубі ліс – як сукупність землі, рослинності, в якій домінують дерева та чагарники, тварин, мікроорганізмів та інших природних компонентів, що у своєму розвитку біоло-

гічно взаємопов'язані, впливають один на одного і вплив на навколишнє середовище зникає. Фактично, зі зрубу не можна отримувати ні матеріальні продукти у вигляді деревини, грибів, ягід, лікарських рослин тощо, ні нематеріальних корисностей у вигляді охоронних, захисних, рекреаційних послуг. Ліс як природне угруповання, біогеоценоз, елемент ландшафту припинив своє існування. Але чи зник він в юридичному розумінні?

Може здатися, що в результаті використання, відбулося знищення речі, тобто розпорядження нею, зміна її правової долі. Але ліс, перш за все, земельна ділянка, а на розпорядження земельними ділянками будь-якої форми власності накладається обмеження у вигляді цільового використання (глава 4 ЗК). Зміна цільового використання земельної ділянки регулюється нормами публічного права. Повноваження розпорядження ділянкою лісу шляхом зміни цільового призначення землі належать не власникові, а органам державної влади та місцевого самоврядування (ст. 20 ЗК).

Таким чином, зруб, який належать до лісових земель лісового фонду, юридично продовжує залишатися лісом, незважаючи на фактичну і біологічну відсутність, вирубку лісу. Вхідження земельної ділянки до лісового фонду є обов'язковою умовою існування лісу в юридичному сенсі. На власника земельної ділянки лісового фонду – зрубу діють приписи про обов'язкове лісовідновлення, що містяться у Правилах відновлення лісів і лісорозведення затверджених Постановою КМУ №97 від 16.01.1996 [15]. Цей документ можна розглядати як обмеження права користування.

Власник не може своєю волею користуватися лісом шляхом суцільних рубок, якщо це може призвести до шкідливого впливу на сусідні ділянки. Це прямо заборонено законом (ст. 103 ЗК). Власники сусідніх ділянок мають право вимагати припинення такого користування і, в разі завдання шкоди, на її відшкодування (ст. 104 ЗК).

Отже, власник земельної ділянки одноосібно володіє лісом, ліс належить йому на певному титулі, знаходиться в його господарському віданні. Право користуватися здатністю лісу захищати ґрунти від ерозії, належить не лише власникові, а й стороннім особам. В інтересах власників сусідніх ділянок, які використовують захисні властивості лісу на власника накладені обмеження у способах отримання інших корисностей і благ (деревини, тощо), заборона суцільних рубок, встановлення віку рубок, зобов'язання дотримуватись інших нормативів. Право розпорядження шляхом зміни цільового використання взагалі власникові не належить. Щодо інших корисних властивостей, ситуація аналогічна.

Здатність лісу попереджувати забруднення навколишнього природного середовища і очищати його може взагалі не використовуватись власником, оскільки сам власник може ніяк не забруднювати навколишнє середовище, а забруднювач може знаходитись на іншому континенті. Україна ратифікувала Рамкову конвенцію ООН про зміну клімату від 09.05.1992, взявши на себе зобов'язання *сприяти раціональному використанню поглиначів і накопичувачів усіх парникових газів*, які не регулюються Монреальським протоколом, *включаючи біомасу, ліси, екосистеми, а також, у відповідних випадках сприяючи їх*

охороні і підвищенню якості [16]. Також Україна ратифікувала Конвенцію про охорону біологічного різноманіття від 05.06.1992 [17].

На виконання вимог конвенцій в Україні Постановою КМУ від 14 квітня 1999 р. за N 583 створена Міжвідомча комісія із забезпечення виконання Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, а Постановою від 12 травня 1997 р. N 439 затверджена Концепція збереження біологічного різноманіття України, якою *передбачено створити умови для забезпечення природної різноманітності вікової структури і видового складу лісів, збереження генофонду лісових порід* [18, 19].

Таким чином, правовідносини щодо депонування парникових газів лісами і біологічного різноманіття в лісових екосистемах регулюються міжнародним правом, яке є невід'ємною складовою національного законодавства (ст. 9 Конституції України і накладає обмеження на користування і розпорядження лісами).

Згідно з ст. 49 ЛК, у порядку загального використання лісових ресурсів громадяни мають право вільно перебувати в лісах, безкоштовно збирати для власного споживання дикорослі трав'яні рослини, квіти, ягоди, горіхи, інші плоди, гриби, крім випадків, передбачених законодавчими актами. Невласники мають право користування лісом з метою отримання рекреаційних послуг, матеріальних продуктів лісу. Фактично необмежена кількість осіб має право на плоди і доходи від власності – не будучи власниками ділянки лісу (ст. 189 ЦК). Це обмеження права власності прямо передбачене п. 3 ст. 111 ЗК. Подібний правовий інститут характерний не лише для України. Правом вільного перебування в лісах, збору грибів, ягід користуються громадяни Німеччини, Швеції [20].

Перелік обмеження правомочностей власника, наведених у роботі, не є вичерпними.

Отже, обмеження права власності стосуються як матеріальних продуктів лісу, так і нематеріальних корисностей. Правомочності володіння, користування і розпорядження складовими частинами, продуктами і корисностями лісу розділені між різними суб'єктами і принципово не можуть належати одній особі – власнику. Право власності на ліси не є ні виключним, ні абсолютним, методологічно правильно було б не вважати це право правом власності. Однак термін усталився і замінити його важко. Говорити про абсолютне і виключне право власності можна лише щодо деяких матеріальних продуктів лісу. Правовідносини власності на різні продукти і корисності лісу регулюються публічно і цивільно-правовими нормами міжнародного, конституційного, адміністративного, земельного, екологічного, лісового, цивільного, кримінального, фінансового, та інших галузей права. Ці норми виступають у вигляді обмежень суб'єктів власності і правомочностей власника.

Враховуючи нерозривний зв'язок лісу із землею, існування великої кількості обмежень права власності, еколого-економічне значення лісів для України і всього людства, необхідно визнати ліс (земельну ділянку лісового фонду) *специфічною нерухомістю*. Суспільні відносини стосовно лісу потребують окремого правового регулювання, відмінного від цивільноправового і

земельного. Конкретні обмеження, що визначаються лісовою політикою, не мають суто економічного чи юридичного характеру, вони цілком і повністю обумовлені взаємодією суспільства і природи, демократичними процесами реформування нашого суспільств. Встановлення конкретних обмежень визначається загальнодержавною політикою, що її проводить політична сила яка прийшла до влади.

Для практичної діяльності важливим є зміст, об'єм і форма обмежень права власності. На даному етапі в Україні комплекс обмежень уособлюється інститутами постійного і тимчасового користування земельними ділянками лісового фонду, загального і спеціального використання лісових ресурсів.

Література

1. Маркс К., Енгельс Ф. – Тв, т. 46. – С. 23.
2. Цивільне право/ За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К., 2001, кн. 1. – С. 300-301.
3. Ерофеев Б.В. Земельное право. – М.: Сельхозгиз, 1998. – С. 162-163.
4. Конституція України: Закон України/ 28 червня 2001 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1996, № 30. – Ст. 141.
5. Земельний кодекс України: Закон України/ 25 жовтня 2001 р.// Відомості Верховної Ради України. – 2002, № 3. – Ст. 27.
6. Лісовий кодекс України: Закон України/ 21 січня 1994 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1994, № 17. – Ст. 99.
7. Водний кодекс України: Закон України/ 06 червня 1995 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1995, № 24. – Ст. 189.
8. Кодекс України про надра: Закон України/ 27 липня 1994 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1994, № 36. – Ст. 340.
9. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України/ 25 червня 1991 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1991, № 41. – Ст. 546.
10. Про природно-заповідний фонд України: Закон України/ 16 червня 1992 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1992, № 34. – Ст. 502.
11. Кримінальний кодекс України: Закон України/ 05 квітня 2001 р.// Відомості Верховної Ради України. – 2001, № 25. – Ст. 131.
12. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України/ 07 грудня 1984 р.// Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984, № 54. – Ст. 1122.
13. Якушев В.С. О самостоятельности института права государственной социалистической собственности и его государственно-правовой природе// Сборник научных трудов. – Свердловск. – 1970, вып. 13. – С. 90.
14. Цивільний кодекс України: закон України/ 16 січня 2003 р.// Відомості Верховної Ради України. – 2003, № 40-44. – Ст. 356.
15. Правила відновлення лісів і лісорозведення: Постанова Кабінету Міністрів України № 97/16.січня 1996// <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?Nreg=97%2D96%2D%EF>
16. Центр международных проектов. Рамочная конвенция Организации Объединенных Наций об изменении климата: Пер. с англ. – М.: Наука, 1992. – 31 с.
17. Конвенція про охорону біологічного різноманіття: Міжнародний договір/ 06 червня 1992 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1994, № 49. – Ст. 433.
18. Про Міжвідомчу комісію із забезпечення виконання Рамкової конвенції ООН про зміну клімату: Постанова Кабінету Міністрів України/ 14 квітня 1999 р.// Офіційний Вісник України. – 1999, № 15. – Ст. 31.
19. Концепція збереження біологічного різноманіття України: Постанова Кабінету Міністрів України № 439/12 травня 1997 р.// <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=439%2D97%2D%EF>
20. Поляков М.О. Права власності як засіб лісової політики// Наук вісник НАУ. – К.: НАУ. – 2000, вип. 25. – С. 88-94.